

УДК 811.111:81'38

КОМПРЕСІЯ ПРИ ПЕРЕДАЧІ МОВНИХ ЗАСОБІВ СТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)

Березовіченко С.В.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

З метою аналізу засобів передачі образності при перекладі було розглянуто твори основних представників англійського модернізму, а саме Дж. Джойса, Д.Г. Лоуренса та В. Вулфа. Також було досліджено використання цими письменниками компресії для передачі образності в своїх творах. Під час дослідження було типологізовано основні засоби передачі компресії у перекладі творів англійських модерністів українською мовою.
Ключові слова: компресія, декомпресія, мовна економія, переклад, образність, модернізм.

Постановка проблеми. Питання компресії та «економії» у мові, іншими словами стислості виразу, неминуче постає при перекладі як з англійської мови українською, так і з української англійською. Можна сказати, що в англійській мові компресія яскраво виражена на різноманітних рівнях. Вона є сильно відчутною у граматичній будові, у словотворенні і у використанні лексичних одиниць. Таким чином, компресію можна розглядати як характерне для англійської мови явище, що особливо проявляється при зіставленні обох мов. При перекладі на українську, подібна «економія» англійської створює труднощі і зазвичай потребує подальшої декомпресії. Таким чином, можна вважати, що ці два явища є неподільними. Проте, у даній роботі компресія розглядається не тільки як спосіб економії тексту, але й як спосіб передачі образності у художньому тексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема компресії у перекладі досліджувалася багатьма вітчизняними та зарубіжними лінгвістами, зокрема: І.В. Арнольд, Ш. Баллі, І.В. Гурніним, Б.П. Дюндиком, В.І. Карабаном, В. Матезіусом, М.Н. Мілеєвою, І.В. Полуяном, Б.А. Серебренниковим, О.В. Тихомировою, М.В. Умеровою, А.Д. Швейцер, А.Ф. Ширяевим та багатьма іншими. Утім, мало хто розглядав це явище з точки зору його образного потенціалу.

Виділення невирішених раніше частин проблеми. Розглядаючи явища мовної економії, вчені досліджували його, перш за все, з точки зору користі у перекладі. Але і тут існують різні думки: дехто вважає її засобом вдосконалення мови як засобу спілкування, а дехто розглядає з практичної точки зору, вважаючи економію лише способом скорочення фактичного змісту тексту. В даній роботі компресія розглядається у якості засобу передачі образності в художньому тексті.

Щодо образності, то хоча на сьогоднішній день, все ще не існує загальноприйнятої дефініції поняття образності, найдоцільнішим його визначенням на сьогоднішній день можна вважати запропоноване А.Л. Кораловою. На її думку, лінгвістична образність – це створене засобами мови двопланове зображення, засноване на виразі одного предмета через інший. Це дозволяє віднести до образних моделей такі стилістичні прийоми, як метафора, метонімія і порівняння [3].

Таким чином, це поняття неодноразово розглядалося з точки зору різноманітних лінгвіс-

тичних дисциплін, зокрема семасіології, ономасіології, словотвору, психолінгвістики, прагматики, культурології, когнітивної лінгвістики, лексикографії, тощо, проте не з точки зору стилістики художнього тексту.

Мета статті. Метою цієї статті є визначення шляхів за якими компресія може використовуватися у якості засобу передачі образності у творах англійських модерністів і як це відбувається при перекладі українською.

Виклад основного матеріалу. Компресія існує на усіх рівнях мови: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному. Там вона проявляється по-різному і виконує великий ряд функцій. На фонетичному рівні вона в основному представлена такими явищами як асиміляція, елізія та редукція, на морфологічному/граматичному рівні – аббревіацією, універбацією, словоскладанням, зрощенням, усіченням, на лексичному рівні – використанням слів з широкою семантикою, як наприклад, односкладові слова, та фразові дієслова в англійській, а на синтаксичному – заміною, опущенням і суміщенням, еліпсисом, граматичною неповнотою, асиндетоном та іншими прийомами, які дозволяють зменшити об'єм речення.

В той же час, під декомпресією тексту перекладу розуміють, як правило, таке його лінійне розширення, яке мотивовано й лінгвістичними, й екстралінгвістичними факторами та спрямоване на еквівалентне представлення змісту вихідного тексту в тексті перекладу. Декомпресія здійснюється разом з іншими перекладацькими трансформаціями вихідного тексту для досягнення максимальної комунікативної еквівалентності текстів [1, с. 18].

Декомпресія у тексті представлена граматичною ускладненістю речення мовою перекладу, ускладненням його підрядними конструкціями, зміною його типу, тощо.

Для використання образності існує безліч причин, а тим паче і мовних засобів для її створення в художньому тексті. Проте потреба в ній присутня не тільки в художніх творах (де образність переважно виконує стилістичну функцію), а також і на усіх рівнях мови. Слід зауважити, що образність, як і її засоби використовують не тільки в художніх текстах, а і в текстах інших функціональних стилів. Серед засобів створення образності на рівнях мови можна виділити інтонаційні, звукопис – на фонетичному. На морфологічному рівні серед засобів створення образності

можна виділити словотвір, авторські неологізми (оказіоналізми), специфічне співвідношення частин мови у реченні. Синоніми, антоніми, омоніми, специфічна лексика, наприклад діалектизми, професіоналізми, жаргонізми, тощо, виділяються на лексичному. Синтаксис у художньому тексті, на відміну від, наприклад, ділового, не наповнений кліше і певними стандартами, тому вважається повністю виразним [4].

На сьогоднішній день серед напрямків класифікації образності Е.А. Юріна виділяє мовностилістичний, експресіологічний, метафорологічний, фразеологічний, та мотивологічний. Загальною рисою для них усіх стало те, що образність у них розглядається як лінгвістична категорія, що має семантичну основу і форми її вираження. Крім того, Е.А. Юріна також представляє особливу важливість психолінгвістичного аспекту. Його необхідність визначається тим, що саме у свідомості мовної особистості відбувається процеси метафоризації та асоціювання, які реалізують образне уявлення [5].

Щодо використання тропів та стилістичних фігур у художньому тексті, то їх у ньому можна нарахувати безліч, оскільки вони є надзвичайно продуктивними. Майже всі тропи засновані на співставленні подібних за якою-небудь ознакою явищ. Подібність може бути як очевидною, так і завуальованою, схованою в асоціаціях, котрі виникають під час опису предмета. Саме тому дуже важко розглядати тропи та стилістичні фігури без контексту, оскільки пряме та переносне значення можуть радикально відрізнитися одне від одного. Взагалі тропи бувають простими, – зокрема, епітети, порівняння, а також складними, – метафори, метонімії, алегорії, гіперболи тощо.

У творчості англійських модерністів образність відіграє надзвичайно велику роль, – як спосіб організації та художнього вираження матеріалу, так і втілення основної ідеї загалом. У даному дослідженні зроблено спробу виявити як компресія при перекладі модерністських творів може слугувати одним із способів передачі образності. Наприклад, використання прийомів мовної економії та стислості мовлення (або ж навпаки його розширення) можуть слугувати для відображення характерних рис персонажа.

Гострота потреби в компресії в обраній парі мов залежить від напрямку перекладу і способи її досягнення залежатимуть від конкретної мови. Оскільки англійська мова має тенденцію до економії, при перекладі на неї з української може стати необхідним використання засобів компресії і, навпаки, засобів декомпресії при перекладі українською з англійської мови. Проте, випадки використання обох видів трансформацій можуть зустрічатися у перекладах однією чи іншою мовою, але оскільки ми розглядаємо твори, мова оригіналу яких – англійська, розглянути подібні випадки буде неможливо.

Отже, за основну класифікацію компресії було взято створену Б.П. Дюндиком, оскільки вона якомога ефективніше відображає явище на усіх рівнях мови і включає в себе багато засобів, які і можуть слугувати для створення образності в художньому творі.

Оскільки образ та образність переважають серед художніх елементів їхньої творчості, Джеймс

Джойс, Вірджинія Вулф та Девід Герберт Лоуренс були обрані у якості авторів твори яких було досліджено. Тож, серед засобів створення компресії, запропонованих Б.П. Дюндиком, можна виділити: **інфінітив, герундій, дісприкметник, номіналізацію, еліпсис, заміну та синтаксичну редукцію** [2, с. 2].

За Дюндиком, **заміна** – це зменшення кількості знаків у висловлюванні, задля зменшення у ньому надлишкової інформації та повторів. В свою чергу це спричиняє скорочення загальної довжини висловлювання, без необхідності внесення змін до його структури без втрати повноти основного інформаційного наповнення. У творах усіх обраних авторів зустрічаються як *номінативні* (іменникові) так і *дейктичні* (займенникові, числівникові, займенникові прислівникові) замітники:

«– *The rage of Caliban at not seeing his face in a mirror, he said. If Wilde were only alive to see you!*

Drawing back and pointing, Stephen said with bitterness:

– *It is a symbol of Irish art. The cracked lookingglass of a servant.*» (Дж. Джойс “Улісс”) – у реченні відбувається заміна одного іменника *mirror* на інший – *lookingglass*. Проте, тут заміна відбувається не стільки з метою уникнення повтору, скільки для зображення невдоволення героя роману Стівена життєвою ситуацією.

«*He could wheel himself about in a wheeled chair, and he had a bath-chair with a small motor attachment, so he could drive himself slowly round the garden and into the fine melancholy park, of which he was really so proud, though he pretended to be flippant about it.*» (Д.Г. Лоуренс “Коханець леді Чаттерлі”); «– *My name is absurd too: Malachi Mulligan, two dactyls. But it has a Hellenic ring, hasn't it?*» (Дж. Джойс “Улісс”); «*I love walking in London,*” said Mrs. Dalloway. “*Really it's better than walking in the country.*» (В. Вулф “Місіс Деллоуей”) – займенник *it* у усіх прикладах виступає дійктичним замітником і використовується для уникнення стилістичних помилок, зокрема тавтології.

«*Listlessly, yet confidently, poor people all of them, they waited; looked at the Palace itself with the flag flying; at Victoria, billowing on her mound, admired her shelves of running water, her geraniums; singled out from the motor cars in the Mall first this one, then that;*» (В. Вулф “Місіс Деллоуей”) – у якості дійктичного замітника виступають займенник *that* і числівник *one*.

Іншим засобом створення компресії у тексті є **еліпсис**, тобто структурна або синтаксична незавершеність речення.

«*"Kreemo," murmured Mrs. Bletchley, like a sleep-walker.*» (В. Вулф “Місіс Деллоуей”)

«*Not hurt? O, that's all right. Shake hands. See what I meant, see?*» (Дж. Джойс “Улісс”)

«*The child lifted an arm, pointing down the drive. 'At th' cottidge.'*» (Д.Г. Лоуренс “Коханець леді Чаттерлі”) – в представлених репліках еліптичні речення зумовлені екстралінгвістичною ситуацією, і є характерними для усного мовлення, де подібні речення, як правило, є частиною мовної єдності.

Синтаксичній редукції піддаються одиниці, які не несуть суттєвої інформації в комунікативному плані. Наприклад, опущення відносного займенника *that* у реченні: «*She thought of Michaelis, and*

the money (that) she might have had with him;» (Д.Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»).

Щодо відтворення вищезазначених способів компресії у перекладі, то для цього зазвичай використовують розгорнення (декомпресію) та конкретизацію.

«— How long is Haines going to stay in this tower?» — Чи довго це Гейнс житиме в цій нашій вежі? (Дж. Джойс «Улісс») — конкретизація вежі, в якій живуть герої за допомогою прислівника *цей*.

«— A woful lunatic! Mulligan said. Were you in a funk?» — Хлопець зсунувся з глузду, — заважив Мулліган. — А ти, мабуть, нажахався? (Дж. Джойс «Улісс») — додавання присудка зсунувся до еліптичного, в оригіналі, речення.

Тож, при перекладі одиниці, які піддалися компресії в оригіналі піддаються зворотному процесу, що є доречним для більш точного розуміння інформації читачем.

Номиналізація — це вираження дій та процесів за допомогою віддієслівних іменників.

«Look the unseen bade him, the voice which now communicated with him who was the greatest of mankind, Septimus, lately taken from life to death, the Lord who had come to renew society, who lay like a coverlet, a snow blanket smitten only by the sun, for ever unwasted, suffering for ever, the scapegoat, the eternal sufferer, but he did not want it, he moaned, putting from him with a wave of his hand that eternal suffering, that eternal loneliness.» (В. Вулф «Місіс Деллоуей») — в контексті цього речення, слово *suffering* походить від дієслова *to suffer* і є віддієслівним іменником. Воно перекладається відповідно правилам економії, тому доречним буде використання іменника: *і він відитов-знує рукою вічне страждання, вічну самотність*.

«'There's a dear!' laughed Connie, and she moved away, saying 'Good morning', heartily relieved to get away from the contact.» (Д.Г. Лоуренс «Коханець леді Чаттерлі»).

— Ну і лялька! — засміялася Коні, сказала "на все добре" і відійшла з щирим полегшенням, що ця зустріч закінчилася.

В цьому випадку при перекладі можна було б використати і дієслівну форму, проте задля збереження синтаксичної структури, коректнішим все ж таки буде варіант з іменником.

Висновки і пропозиції. Отже, в статті розглянуто використання компресії для передачі образності при перекладі на матеріалах творів англійських модерністів, зокрема Джеймса Джойса, Вільямса Вулфа та Девіда Герберта Лоуренса. Твори вищезазначених письменників-представників англійського модернізму було проаналізовано за створеною Б.П. Дюндиком класифікацією і зроблено висновки щодо представлених у них засобів мовної економії, які можуть виконувати і стилістичну функцію передачі образу.

Поняття образності можна класифікувати за багатьма напрямками, зокрема мовностилістичним, експресіологічним, метафорологічним, фразеологічним, та мотивологічним. До того ж, поняття зустрічається на усіх рівнях мови, як і явище мовної економії, що дозволяє користуватися засобами компресії для створення на цих рівнях образності.

Серед засобів мовної економії в художньому тексті можна виділити номіналізацію, еліпсис, заміну та синтаксичну редукцію. При перекладі художніх творів, образність в яких досягалася за допомогою засобів мовної економії, часто використовується конкретизація та декомпресія (розгорнення).

Список літератури:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. — М.: Междунар. отношения, 1975. — 240 с.
2. Дюндик Б.П. Компрессия прилагательных предложений в современном английском языке : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Дюндик Б.П. — М., 1971. — 26 с.
3. Коралова А.Л. Прагматические аспекты передачи образности в тексте перевода / А.Л. Коралова [Электронный ресурс] // Думать вслух. — 2012. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.thinkaloud.ru/scienceak.html>.
4. Пономарів О.Д. Стилстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. — Київ: Либідь, 1993. — 248 с.
5. Юрина Е.А. Лексическая структура ассоциативно-образного семантического поля / Е.А. Юрина. — 2003.

Березовиченко С.В.

Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

КОМПРЕССИЯ ПРИ ПЕРЕДАЧЕ РЕЧЕВЫХ СРЕДСТВ СОЗДАНИЯ ОБРАЗНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ АНГЛИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ)

Аннотация

В целях анализа средств передачи образности при переводе были рассмотрены произведения основных представителей английского модернизма, а именно Дж. Джойса, Д.Г. Лоуренса и В. Вулфа. Также было исследовано использование этими писателями компрессии для передачи образности в своих произведениях. В ходе исследования были также классифицированы основные средства передачи компрессии в переводе произведений английских модернистов на украинский язык.

Ключевые слова: компрессия, декомпрессия, языковая экономия, перевод, образность, модернизм.

Berezovichenko S.V.

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

**COMPRESSION DURING THE TRANSMISSION
OF VERBAL MEANS OF CREATING IMAGERY
(A CASE STUDY OF WORKS OF ENGLISH WRITERS)**

Summary

In order to analyze the means of representing imagery during the translation, the works of the main representatives of English modernism, namely James Joyce, Virginia Woolf and David Herbert Lawrence, were reviewed. The use of compression in order to reproduce imagery in their works was also investigated. During the study, the main means of representation of compression in the translation of works of English modernists into Ukrainian were typified.

Keywords: compression, decompression, linguistic economy, translation, imagery, modernism.